

Ewa Piórecka

ORCID ID: 0000-0002-1811-4589

Przestępczość zorganizowana na terenie Włoch oraz jej wpływ na przestępczość zorganizowaną w niektórych państwach Europy

Streszczenie: W artykule przedstawiono niektóre włoskie organizacje przestępcze, które rozszerzyły swą działalność poza teren Włoch. Ukazano również czynniki wpływające na kształtowanie się grup przestępczych i opisano historię wybranych grup tego rodzaju. Dokonano genezy słowa *mafia*. Zaprezentowano rodzaje przestępczości zorganizowanej oraz wskazano kierunki emigracji włoskich grup.

Słowa kluczowe: Włochy, mafia, Camorra, Cosa Nostra, 'Ndràngheta, emigracja, Francja, Niemcy, przestępczość zorganizowana

Wstęp

Przestępczość zorganizowana jest zjawiskiem powszechnym zarówno we Włoszech, jak i w innych częściach Europy. Problem ten jest przedmiotem wielu debat na forach międzynarodowych, a obok tego zjawiska nie da się przejść w sposób obojętny. Grupy przestępcze na przestrzeni wieków zmieniły swoje sposoby działania. Dzisiaj działają

w sposób bardziej wyszukany niż w latach poprzednich – ich działania z ulic przeniosły się przede wszystkim do Internetu, gdzie mogą dokonywać przestępstw na szerszą skalę i w krótszym czasie, a co za tym idzie – maksymalizować swoje zyski przy minimalnej szansie wykrycia przestępstwa i poniesienia kary. Podstawowe pytanie nasuwające się w tym miejscu dotyczy początku procederu przestępczości zorganizowanej. Skąd się wywodzi? Gdzie się narodziła? Jaka jest jej definicja? Trudno w sposób jednoznaczny zdefiniować przestępczość zorganizowaną. Podczas prowadzenia badań zauważyłam, że każdy lub prawie każdy kraj dostosowuje definicję przestępczości zorganizowanej do swoich potrzeb, w związku z czym nie powstała jedna i uniwersalna definicja tego zjawiska. Przestępczość zorganizowaną można rozumieć jako

ogół przestępstw popełnionych w pewnym okresie, w danym kraju lub środowisku społecznym albo przez określoną kategorię sprawców. Sprawa zwalczania przestępczości jest często przedmiotem badań w ramach kryminalistyki, prawa karnego czy też socjologii i psychologii. Ograniczenie i likwidowanie przyczyn przestępczości osiągane jest przez kompleksowe stosowanie środków ekonomicznych, organizacyjno-administracyjnych oraz odpowiednią politykę karną¹.

Polski ustawodawca nie stworzył definicji legalnej tego pojęcia, w związku z tym ma ona charakter pozaprawny.

Kształtowanie zjawiska

Przy kształtowaniu się opisywanego zjawiska możemy zauważyć trzy podstawowe źródła tego typu przestępczości:

- syndrom maksymalizacji zysków, dominujący w krajach o gospodarce wolnorynkowej, takich jak Stany Zjednoczone i Japonia;
- syndrom prohibicji, występujący w miejscach, gdzie jest popyt na towary i usługi, których nie można legalnie pozyskać;

¹ K. Sławik, *Przestępczość zorganizowana*, www.encyklopedia.pwn.pl/haslo/przestepczosc-zorganizowana;3963636.html, 26.11.2017.

- syndrom spekulacji, za pomocą którego tworzony jest czarny rynek dla klientów sprzeciwiających się reglamentacji i dzieleniu dóbr².

Nie da się też nie zauważyć, że w Europie Zachodniej zjawisko to jest rozumiane szerzej niż w Stanach Zjednoczonych. W USA w 1968 r. została powołana Komisja Specjalna do Spraw Stosowania Prawa i Wymiaru Sprawiedliwości (The Commission on Law and Enforcement and Administration of Justice), która na polecenie prezydenta Johnsona stworzyła definicję przestępczości zorganizowanej. Definicja ta stwierdzała, że:

zorganizowane przestępstwo jest rodzajem sprężenia o rozbudowanej wieloczołowej strukturze, opartego na wewnętrznej hierarchii, dyscyplinie oraz żelaznych regułach postępowania, które prowadzi planową działalność typu aktywności biznesowej, zmierzającą do opanowania i monopolizacji określonych sfer (zwłaszcza w dziedzinie handlu, usług, obrotu kapitałem)³.

Emil Pływaczewski wyróżnia dwa odmienne sposoby definiowania przestępczości zorganizowanej. Pierwszy, który ukazuje cały kraj jako struktury mafijne pragnące zastąpić struktury legalnej władzy. Charakterystyczny jest on dla Włoch i Stanów Zjednoczonych. Drugi, według którego organizacje przestępcze chcą uzyskać w jak najszybszy sposób jak największy zysk, korzystając z wszystkich możliwych powiązań. Jest on najbardziej rozpowszechniony w Europie Zachodniej⁴. Celem niniejszego artykułu jest ukazanie rozwoju przestępczości zorganizowanej na terenie Włoch oraz jej późniejszy wpływ na przestępczość zorganizowaną w innych częściach Europy. Autorka chciała również przedstawić podstawowe zasady panujące wewnątrz mafii oraz dokonać opisu najważniejszych organizacji przestępczych.

² A. Marek, *Przestępczość zorganizowana, zarys problematyki*, Szczytno 1992, s. 27.

³ A. Marek, W. Pływaczewski, *Kryminologiczne i prawne aspekty przestępczości zorganizowanej*, Szczytno 1992, s. 25.

⁴ Tamże, s. 23.

Skąd wywodzi się słowo *mafia*?

Powstało wiele teorii na ten temat. Pierwsza z nich zakłada, że historia zjawiska przestępczości zorganizowanej sięga końca XVIII w. Niektórzy badacze uważają, że to właśnie wtedy powstały pierwotne grupy przestępcze, które później mogły stanowić bądź stanowiły pierwowzór przestępczości zorganizowanej⁵. Grupy te formowały się w celu obrony ludności feudalnej w Europie przed atakami najeźdźców oraz niesprawiedliwością obcych wojsk, jak również przed atakami Raubitterów w Niemczech i Francji⁶. Aby obronić swój dorobek, ludzie zaczęli łączyć się w grupy, w których można poszukiwać początków formowania się grup przestępczych. Po pierwsze ich działania były zabronione przez prawo, po drugie ówczesna władza nie czyniła żadnych starań, aby położyć kres ich działaniom. Władza nie była na tyle silna, by podjąć się zwalczania ataków Raubitterów, dlatego, aby uspokoić nastroje społeczne, godziła się na istnienie i funkcjonowanie tych grup⁷. Raubitterzy mogli być prototypem dla powstałej później mafii sycylijskiej – nagminnie stosowali przemoc, a dokonując ataków na ludność zawsze działali w grupie. Ich celem był szybki zysk oraz uzyskanie „sławy” wśród ofiar⁸. Grupy te posługiwały się określonymi hasłami, jak *Morte Ai Francesi Indipendenza Anela* (Śmierć Francuzom, Technijmy Niepodległość) lub *Morte Ai Francesi Italia Avanti* (Śmierć Francuzom, Włochy Naprzód)⁹. W XIX w. we Włoszech rozpoczął się proces tworzenia nowej państwowości, którego finałem było zjednoczenie państwa w 1859 r. Początkowo na Sycylii, ze względu na oddalenie od

⁵ F. Kusiak, *Rycerze średniowiecznej Europy łacińskiej*, Warszawa 2002, s. 234.

⁶ E. Pływaczewski, *Przestępczość zorganizowana i jej zwalczanie w Europie Zachodniej (ze szczególnym uwzględnieniem Republiki Federalnej Niemiec)*, Warszawa 1992, s. 10.

⁷ K. Monko, *Rycerze – rabusie w XIV i XV w.*, Kraków 2009; Z. Rau, *Przestępczość zorganizowana w Polsce i jej zwalczanie*, Kraków 2002, s. 32.

⁸ E. Pływaczewski, *Przestępczość zorganizowana i jej zwalczanie w Europie Zachodniej...*, dz.cyt., s. 11 i nn.

⁹ R. Rychlik, *Zarys włoskiej koncepcji walki z organizacjami mafijnymi*, „Prokuratura i Prawo” 1998, nr 6, s. 143–150.

centrum państwa, zachodzące zmiany były mało widoczne¹⁰. Pojęcie mafii w literaturze jest nadal pojęciem spornym. Dla wielu badaczy, m.in. dla G. Gellerta, powstanie pojęcia mafii pozostaje nadal niewyjaśnione w sposób ostateczny¹¹. Kolejna z teorii mówi, że termin ten wywodzi się bez wątplenia z południowych Włoch, głównie z Sycylii. Nazwa mogła zostać zaczerpnięta z używanych tam słów:

- *maafir*, pochodzącego od nazwiska dynastii arabskiej panującej w Palermo;
- *mahias*, oznaczającego bezczelne zachowanie;
- *maha*, określającego kamieniołomy, stanowiące często schronienie dla osób ściganych przez władze¹². Oficjalnie słowo *mafia* po raz pierwszy pojawia się w literaturze 25 kwietnia 1865 r. w raporcie prefekta Palermo. W dokumencie tym przedstawił on mafię jako silną grupę przestępczą¹³. Mniej więcej dekadę później kolejny prefekt – Antonio Starabba Di Rudini – opisał już mafię w inny sposób. W jego rozumieniu była ona postawą sprzeciwu wobec prób dominacji¹⁴. W 1911 r. Giambattista Avellone, prokurator królewski w Turynie, w swym dziele *Mafia* podkreślił, że „mafia sycylijska nigdy nie była i nie jest formą przestępczości, a mafioso nie jest przestępcą”¹⁵. Podobnego zdania zdaje się być Marie-Anne Matard-Bonucci, która twierdzi, że:

Mafia nie jest ani sekta, ani stowarzyszeniem, nie ma regulaminu ani statutów. Jeśli połączyć ze sobą nieco pewności siebie, brawury, odwagi, woli władzy, wyjdzie coś, co przypomina mafię. Mafioso nie jest ani złodziejem, ani opryszkiem, jest po prostu wartościowym człowiekiem, który nie daje sobą pomiatać. (...) Mafia to świadomość

¹⁰ W. Mądrzejowski, *Przestępczość zorganizowana. System zwalczania*, Warszawa 2008, s. 12.

¹¹ G. Gellert, *Mafia*, Warszawa 1983, s. 9 i nn.

¹² W. Mądrzejowski, dz. cyt., s. 12.

¹³ Tamże.

¹⁴ Tamże.

¹⁵ Tamże.

istnienia, to doprowadzone do skrajności poczucie swojej siły jako jedyne i wyłącznego arbitra każdego konfliktu¹⁶.

Takie postrzeganie organizacji mafijnej przez wiele lat utrudniało skuteczne zwalczanie organizacji przestępczych oraz wpływało na ich niekontrolowany rozwój. Zauważyłam, że używając słowa „mafia”, należy dokonać rozróżnienia na mafię rozumianą jako organizacja przestępcza wywodząca się z Sycylii oraz na organizacje przestępcze, które działają na świecie, a są jedynie nazywane mafią przez dziennikarzy.

Zrozumienie istoty powstawania grup przestępczych we Włoszech wymaga zrozumienia zasad, jakie panowały w ówczesnym środowisku. Mafia miała określoną strukturę. Na czele grup w wioskach stali mafiosi. Mafiosem był człowiek, który szczególnie szanował swoją osobę, popisywał się odwagą i był hardy¹⁷. Aby być mafiosem, należało w społeczeństwie realizować trzy centralne funkcje: ochronną, pośredniczą oraz represyjną¹⁸. Członkostwo w mafii nie było dane każdemu. Była ona bowiem organizacją osób wybranych oraz mających posłuch. Kandydaci przechodzili odpowiednie rytuały włączenia. Każdej czynności rytualnej przypisywano odrębne znaczenie: nakłucie palca symbolizowało nierozzerwalną więź z organizacją, rozcieranie krwi na świętym obrazku było symbolem boskiego nadzoru nad deklaracją kandydata, spalanie obrazu i rozsypywanie popiołu miało na celu ukazanie trwałości związku między kandydatem a organizacją mafijną oraz zaakcentowanie braku możliwości odejścia. Rytuał ten przetrwał aż do końca XIX w. Jednym z najważniejszych aspektów, które spajały sycylijskie mafie, były więzy krwi. Osoby spoza rodziny mogły należeć do organizacji, jednak najważniejszym i podstawowym jej fundamentem była rodzina¹⁹. Mafioso stał na czele rodu, kierował nim i rozdzielał funkcje, a jako jego najsilniejszy członek posiadał liczne kontakty z władzami, dzięki

¹⁶ M.A. Matard-Bonucci, *Historia mafii*, Warszawa 2001, s. 14.

¹⁷ W. Mądrzejowski, dz. cyt., s. 12.

¹⁸ E. Pływaczewski, *Przestępczość zorganizowana i jej zwalczanie*, Warszawa 2011, s. 42.

¹⁹ W. Mądrzejowski, dz. cyt., s. 12 i nn.

czemu mógł skutecznie ochraniać interesy rodzinne. Każda rodzina miała pod kontrolą poszczególne terytorium. Rywalizacja między nimi prowadziła do zacieśnienia bądź rozszerzenia wpływów. Aby otrzymać odpowiedni przydomek, mafioso musiał na niego zasłużyć. Zasługą mogła być pomoc w uzyskaniu wyroku uniewinniającego w postępowaniu karnym, np. poprzez uzyskanie milczenia świadków w wyniku zastraszenia. Dokonywał tego z pomocą ściśle poddanej mu grupy stosującej przemoc oraz wykorzystującej wiele nieoficjalnych powiązań z wysokiej rangi osobistościami w strukturach społecznych i politycznych²⁰. Podstawą działania mafii sycylijskiej była przemoc. Dzięki temu mafia osiągała posłuch oraz utrzymywała dyscyplinę w wewnętrznych strukturach. Jak każda organizacja, mafia posiadała określone reguły. Należały do nich m.in. nakaz zemsty na sprawcy, który naruszył honor rodziny (*vendetta*), nakaz milczenia, zwłaszcza w sytuacjach współpracy z wymiarem sprawiedliwości, co było powiązane z powściągliwością w słowach (*omerta*)²¹. Członkowie organizacji mafijnych wielokrotnie ubiegali się o legalne stanowiska państwowe. Poprzez ten proceder chcieli kontrolować policję i sądy²². Wpływy mafii na Sycylii umocniły się jeszcze bardziej po powstaniu demokracji parlamentarnej. W 1882 r. dokonano reformy wyborczej, która zwiększyła liczbę wyborców na Sycylii z 44 tys. do blisko 166 tys. W związku ze zwiększeniem praw wyborczych w 1889 r. członkowie organizacji mafijnych mieli dodatkowy wpływ na wyniki wyborów poprzez wystawianie kandydatów, zastraszanie wyborców oraz członków partii przeciwnych²³. Czas trwania I wojny światowej oraz okres po jej zakończeniu po raz kolejny rozszerzyły zakres działań i podwyższyły pozycję mafii. Takie działania związane były z brakiem demokracji i ustanowieniem reżimu totalitarnego. Władza państwa była słaba i nie podejmowała próby zwalczania mafii.

²⁰ E. Pływaczewski, *Przestępczość zorganizowana i jej zwalczanie*, dz. cyt., s. 42.

²¹ W. Mądrzejowski, dz. cyt., s. 12 i nn.

²² E. Pływaczewski, *Przestępczość zorganizowana i jej zwalczanie*, dz. cyt., s. 42 i nn.

²³ A. Michalska-Warias, *Przestępczość zorganizowana i prawnokarne formy jej przeciwdziałania*, Lublin 2006, s. 68 i nn.

W 1925 r. – jak zauważa W. Mądrzejowski – w wyborach w Palermo wzięło udział siedem głów rodzin mafijnych²⁴.

Jednym z wielu ludzi, którzy podjęli się skutecznej próby walki z organizacją mafijną, był prefekt Palermo Cesary Moria. Jego działania doprowadziły w krótkim czasie do aresztowania kilkuset mafiosów. Moria twierdził, że mafia jest „organizacją pasożytniczą żerującą na bogatych ludziach, lecz nie w interesie biedoty”. Prefekt Palermo ustanowił wiele przepisów uderzających w system mafijny. W 1926 r. przyczynił się do aresztowania prawie 5 tys. osób, które działały w organizacjach mafijnych. Faszystom nie udało się całkowicie zwalczyć mafii, a skutkiem ciągle podejmowanych prób było częściowe przeniesienie działalności mafii do Tunezji i Stanów Zjednoczonych²⁵.

Powszechnym zjawiskiem stał się bandytyzm. Idealną okazję stwarzały np. kradzieże bydła, dzięki którym „ochrona” mafii stała się niezbędna, choć oczywiście ochrona ta uzależniona była od odpowiedniej zapłaty. Najczęściej była ona przymusowa – gdy chłop nie chciał się zgodzić na oferowaną „pomoc”, ryzykował swoim życiem i dobytkiem, na który, aby przyspieszyć decyzje, napadali „nieznani sprawcy”. Opłaty pobierane przez grupy mafijne przyjmowały charakter „podatku” nazywanego *pizzo* lub *cuccia*. Aneta Michalska-Warias stwierdza, że mafia była o wiele bardziej skuteczna w ochronie niż instytucje państwowe²⁶. Powszechnymi zjawiskami stosowanymi przez nią były również lichwa, monopolizacja handlu jarzynami, z którą związane były blokady budowy zapór wodnych, nieuprawnione zajmowanie najlepszych miejsc na rynku czy wyłączność na zlecenia dla firm budowlanych oraz licencja na sprzedaż benzyny²⁷. Lokalni mafiosi pełnili niejako funkcję strażników prywatnych posiadłości ziemskich. Dzięki temu mogli legalnie posiadać broń oraz efektywnie kontrolować podległe im terytorium²⁸.

²⁴ W. Mądrzejowski, dz. cyt., s. 13.

²⁵ Tamże.

²⁶ A. Michalska-Warias, dz. cyt., s. 67.

²⁷ E. Pływaczewski, *Przestępczość zorganizowana i jej zwalczanie*, dz. cyt., s. 43.

²⁸ A. Michalska-Warias, dz. cyt., s. 67.

W literaturze wyróżnia się pojęcia *starej* i *nowej mafii*. Pierwsza z nich początkowo nie była nastawiona na uzyskiwanie zysków. Cel ten przyszedł później. Piastowała funkcje, które były użyteczne społecznie. Druga była nastawiona na szybkie osiągnięcie zysków. Była strukturą związaną ze spacyficznym niebezpieczeństwem społecznym przejawiającym się w możliwości piastowania stanowisk na scenie politycznej i gospodarczej. Zjawisko to rozszerzało się nie tylko na Włochy, ale również na państwa sąsiadujące z nimi²⁹. W latach pięćdziesiątych XX w. *nowa mafia* zajmowała się głównie sprzedażą i produkcją heroiny oraz przemytem samochodów i kradzieżami³⁰. Przekształcanie mafii *starej* w *nową* nabrało rozpędu po zakończeniu II wojny światowej. W literaturze można znaleźć informacje o tym, że w 1943 r. organizacja mafijna wsparła aliantów podczas desantu z Sycylii. Stało się to za sprawą umowy podpisanej z armią Stanów Zjednoczonych przez „Lucky’ego” Luciano, który stał wtedy na czele mafii sycylijskiej. Wydarzenia te ugruntowały pozycję mafii, jak i zainicjowały sojusz z członkami Chrześcijańskiej Demokracji. Partia ta wiodła prym we Włoszech jeszcze przez czterdzieści lat po wojnie. Dzięki temu organizacje mafijne rozszerzyły swoją działalność nie tylko na ziemi włoskiej, ale także poza nią. Zmiany ekonomiczne, kulturalne, a także powojenny kryzys doprowadziły do zmiany pozycji, jaką posiadały organizacje mafijne. Członkowie tych organizacji częściowo stawali się osobami niepożądanymi w życiu społecznym Włoch. Zmuszało ich to do emigracji wraz z rodzinami. Kierunkiem pierwszej fali emigracji były Stany Zjednoczone, drugiej zaś Argentyna³¹.

²⁹ E. Pływaczewski, *Przestępczość zorganizowana i jej zwalczanie*, dz. cyt., s. 43.

³⁰ Z. Rau, dz. cyt., s. 35.

³¹ E. Pływaczewski, dz. cyt., s. 45.

Geneza oraz rodzaje organizacji przestępczych we Włoszech

Jedną z najstarszych oraz niepodważalnie najlepiej funkcjonującą organizacją przestępczą jest Camorra. Istnieje wiele koncepcji powstania nazwy tej organizacji. Być może – jak stwierdza M. Monnier, słowo *camorra* pochodzi z hiszpańskiego *chamarra*³². Do dialektu neapolitańskiego zostało wprowadzone jako *gamurra* i oznaczało kurtkę (członkowie organizacji obowiązkowo nosili ten typ ubrania). Bardziej prawdopodobnym jest, że nazwa ta pochodzi z połączenia słów *capo* (szef) i *morra*, czyli nazwy gry hazardowej. Trudno w sposób jednoznaczny dowieść, kiedy i jak organizacja powstała. Podczas prowadzenia badań spotkałam się z dwoma teoriami na ten temat. Pierwsza teoria zakłada, iż najstarsza Camorra wywodziła się z Hiszpanii i we Włoszech znalazła się za sprawą Hiszpanów, którzy zajęli Sycylię³³. Druga koncepcja przyjmuje, że Camorra powstała przez połączenie towarzystwa handlowego z okolic Pizy z XIII w. z Królestwem Sardynii w celu obrony ziemii. Umowa ta została nazwana *Gamurra*.

Obecnie zwolennicy drugiej teorii znajdują się w mniejszości. Camorra w późniejszym okresie funkcjonowała pod nazwą Piękne Stowarzyszenie Zreformowane. Stowarzyszenie dzieliło się na Stowarzyszenie Większe, w którym zasiadali właściwi kamorryści, oraz Stowarzyszenie Mniejsze, w skład którego wchodziłi ludzie próbujący dostać się do Stowarzyszenia Większego. To właśnie Stowarzyszenie Mniejsze wykonywało wydane wyroki – osobiście lub z pomocą osób trzecich. Powszechną praktyką było, aby młodsi kamorryści, którzy dopiero wstąpili do organizacji, w celu udowodnienia swej przynależności i lojalności brali na siebie kary za popełnione przez starszych kamorzystów przestępstwa³⁴. Niewątpliwie niekiedy obok

³² M. Monnier, *La Camorra*, Firenze 1863, s. 62–71.

³³ *Camorra*, pl.wikipedia.org/wiki/Camorra, 1.02.2018.

³⁴ R. Kucharski, *Kamorra – neapolitańska mafia*, www.geozeta.pl/artykuly, Europa,158,1, 1.02.2018.

działań zakazanych członkowie organizacji czynili też dobre uczynki, np. w postaci opieki nad potrzebującymi pomocy ubogimi.

W odróżnieniu od innych organizacji przestępczych działających we Włoszech, Camorra nie posiadała struktury hierarchicznej. Swoją budową przypominała niejako sektę. Jej strukturę tworzyli: *capinesta* – wybierany w sposób demokratyczny wódz, dwunastu *capintriti* odpowiedzialnych za podzielony na taką liczbę dzielnic Neapol, *contaiuoli* – sekretarze zgromadzenia, i *capiparanza*, którzy przewodzili poszczególnym grupom. Spotkania sztabu odbywały się raz w tygodniu. W XIX w. organizacja rozwinęła swą strukturę tak pręźnie, że utartą praktyką było pobieranie opłat od ludzi przychodzących do miasta, opłat z targów rybnych oraz od właścicieli sklepów w wysokości 20% ich dochodów. Sytuacja ta sprawiła, że dochody państwa z podatków były bardzo małe³⁵. Jedenastego marca 1911 r. odbył się jeden z wielu procesów, które doprowadził Camorrę do upadku. Na ławie oskarżonych zasiadł cały sztab główny. Oskarżonym przedstawiono zarzut zabójstwa Cuocollo³⁶ oraz wielu innych osób. Na podstawie zeznań skruszonych członków organizacji wszyscy oskarżeni zostali skazani. Zniszczyło to strukturę organizacji i nie pozwalało na dalsze działania. Próby odbudowy organizacji w pierwotnym kształcie kończyły się niepowodzeniem³⁷. Dodatkowo problemem podczas odbudowy organizacji była polityka prowadzona przez rząd Benita Mussoliniego, która prowadziła do całkowitego zniszczenia mafii. Sytuacja ta zmusiła pozostających na wolności członków Comorry do emigracji do Stanów Zjednoczonych³⁸.

Cosa Nostra to organizacja, która wywodzi się z Sycylii. Jej początków doszukiwać się można w średniowieczu, gdy Sycylia była okupowana przez Królestwo Hiszpanii, choć narodziła się w środowisku wykwalifikowanych pracowników rolnych, którzy, nie czując oparcia w państwie, sami zaczęli dbać o swój los³⁹. Czasy

³⁵ V. Palliotti, *Stella della Camorra*, Roma 1993.

³⁶ M. Monnier, dz. cyt., s. 62–71.

³⁷ *Camorra*, dz. cyt.

³⁸ M. Monnier, dz. cyt., s. 71.

³⁹ K. Kreja, *Pięć twarzy mafii*, www.drugiobieg.org.pl/index.php/piec-twarzy-mafii, 1.02.2018.

światności organizacja ta przeżywała w XIX w. Pierwsza oficjalna wzmianka o niej pochodzi z 1837 r., kiedy to prokurator generalny regionu Sycylii Pietro Cala Ulloa przekazywał swym szefom informacje o skierowanej przeciw władzy publicznej działalności grup przestępczych.

Warto zauważyć, że nazwa „Cosa Nostra” jest nazwą potoczną używaną głównie przez włoską i światową prasę. Niekiedy na określenie tej organizacji używa się również nazwy „Mano Nero”, co znaczy „Czarna Ręka”. Członkowie organizacji określają się raczej mianem „ludzie honoru”⁴⁰.

W odróżnieniu od Camorry, struktura Cosa Nostry miała charakter piramidalny. W skład organizacji wchodziły klany rodzinne. *Capo-famiglia* (głowa rodziny) wybierany był przez całą rodzinę w głosowaniu. Głowa rodziny miała swoich zastępców (*sottocapo*) oraz trzech doradców *consiglieri*. Każdej rodzinie podlegało dziesięć regionów – *decine*. Każdym *decine* zarządzał *capo-decine*. Warto zauważyć, że regiony były podzielone na jeszcze mniejsze jednostki, jakimi były obwody (każdy region podzielony był na trzy obwody). „Szefem” obwodu był *capo-mandamento*. Najważniejszym *capo-mandamento* był ten, któremu podlegało Palermo. Był równocześnie szefem wszystkich rodzin. Jeśli chodzi o wstąpienie do Cosa Nostra, to członkiem stawało się z urodzenia. Cosa Nostra sama sobie układała prawa. Jeżeli w rodzinie pojawiły się jakieś spory, to członkowie sami prowadzili mediacje i sami dokonywali osądów⁴¹. W organizacji obowiązywała *omerta*, czyli zmowa milczenia⁴². Za jej złamanie groziła śmierć. Członkowie tej grupy czynnie uczestniczyli w życiu politycznym na Sycylii (w odróżnieniu od członków Comorry, którzy raczej stronili od polityki). Jednym z ojców tej organizacji był Don Raffaele Palicco, który w 1876 r. wystartował w wyborach na prezydenta Palermo. Wybory oczywiście udało mu się wygrać, czym zapewnił mafii kontrolę nad rządem Sycylii. Większość funduszy państwowych

⁴⁰ Tamże.

⁴¹ *Cosa Nostra*, www.lacosanostra.za.pl/mafia.html#10, 1.02.2018.

⁴² C. Sterling, *Mafia. Sycylia rządzi światem*, Warszawa 1992, s. 34–36.

od tego czasu przeznaczane było na wydatki mafii⁴³. Drugą ważną postacią był Don Vito, czyli Don Vito Cascio Ferro⁴⁴. Jego szeroko posunięte działania (korupcja urzędników) sprawiły, że członkowie mafii byli wręcz nietykalni⁴⁵. Nie wszystkim się to podobało i, podobnie jak w przypadku opisywanej wcześniej Cammorry, również Cosa Nostra zaczęła dotkliwie odczuwać politykę prowadzoną przez Mussoliniego⁴⁶. Należy jednak zauważyć, że w swym pierwotnym kształcie przetrwała aż do 1928 r. Później, podobnie jak w innych organizacjach tego typu, rozpoczęły się wieloletnie przemiany w jej strukturze i modelach działania. Nie da się jednak pominąć faktu, że grupa ta jest aktywna do dziś. Jak wcześniej zauważyłam, dokonuje ona wielu przemian wewnętrznych, co utrudnia jej zwalczanie.

Obecnie najbardziej rozwiniętą wśród organizacji przestępczych jest 'Ndràngheta. Wywodzi się z Kalabrii, ale jej jednostki są rozsiane po całym świecie. Nie jest znana dokładna data jej powstania, ale istnieje wiele hipotez na ten temat. Najstarsza z nich zakłada, że organizacja ta – nazywana mafią kalabryjską – powstała w 1412 r. w hiszpańskim Toledo. Swą działalność przeniosła na teren Włoch po zdobyciu Królestwa Neapolu przez Hiszpanów. Druga hipoteza zakłada, że 'Ndràngheta, która na początku działała pod szyldem Cosa Nostry, jako samodzielna organizacja powstała po 1861 r., czyli w okresie po zjednoczeniu Włoch. Ostatnia hipoteza przyjmuje, że grupa narodziła się przez zjednoczenie band chłopów na terenach obfitych w uprawy oliwek i winogron w Kalabrii w XVIII w. Ta hipoteza jest według badaczy najbardziej prawdopodobna⁴⁷. Organizacja ta wyróżnia się na tle innych podobnych grup zasadami przynależności do niej. Nikt z zewnątrz nie miał szans dostać się w jej struktury. Wszyscy członkowie powiązani są ze sobą więzami krwi (głównie poprzez zawieranie związków małżeńskich). Dzięki temu

⁴³ M.A. Matard-Bonucci, dz. cyt., s. 74–79.

⁴⁴ *Cosa Nostra*, dz. cyt.

⁴⁵ C. Sterling, dz. cyt., s. 44–47.

⁴⁶ A. Igroina, *L'associazione di Tipo Mafioso*, Milano 1993, s. 10.

⁴⁷ N. Gratteri, A. Nicaso, *Fratelli di sangue. La 'ndrangheta tra arretratezza e modernità: da mafia agro-pastorale a holding del crimine. La storia, la struttura, i codici, le ramificazioni*, Pellegrini 2006, s. 23–28.

więzy są mocniejsze. Takie zasady miały chronić przed skruszonymi gangsterami. Członkowie kalabryjskiej mafii nie wybacжали zdrady, a zasada ta stosowana była bez wyjątku. Za zdradę karze się najbliższą rodzinę zdrajcy przez wiele pokoleń, a sam zdrajca naznaczony jest zadawaną nożem blizną na policzku, ku przestrodze, by nikt nie popełnił jego błędu. Struktura tej organizacji ma charakter horyzontalny. Najważniejszym fundamentem jest rodzina, w której ważne jest zachowanie odpowiedniej hierarchii. Rodzina ma przypisane swe terytorium⁴⁸. Grupę tę można porównać do korporacji, w której dojście na sam szczyt wymaga pokonania wielu szczebli. Zanim zaczęli pokonywać kolejne etapy, członkowie rodziny otrzymywali tytuł *giovane d'onore*, czyli tytuł z urodzenia. Pierwszy i najniższy szczebel zajmowali żołnierze – *piccioto d'onore* – ludzie młodzi, którzy dopiero stawiali swe pierwsze kroki w organizacji. Do ich zadań należało wykonywanie poleceń członków rodziny z wyższych szczebli. Kolejnym stopniem byli *camorristi*, członkowie posiadający większe niż *piccioto d'onore* doświadczenie. Trzeci szczebel zajmowali *sgarristi di sgarro*, czyli ludzie, którzy zajmowali się sprawami pieniężnymi, np. łapówkami. Na następnym szczeblu składało się przysięgę wierności organizacji, a wiązały się z nim równorzędne tytuły *santisi* i *vangelo*. Przedostatnim szczeblem byli *quinto* – „książęta” – ludzie najbardziej wtajemniczeni w działalność grupy⁴⁹. Na szczycie hierarchii stał organ kolegialny, który nazywano „głową rodziny”. Składali się na nią najwyżsi rangą i najwierniejsi członkowie. Zajmowała się władzą sądowniczą⁵⁰. 'Ndràngheta oraz inne grupy przestępcze rozszerzyły swą działalność poza Włochy poprzez emigrację.

⁴⁸ L. Paoli, *Mafia Brotherhoods: Organized Crime, Italian Style*, www.organized+crime.de/revpao01mafiandrangheta.htm, 1.02.2018.

⁴⁹ M. La Sorte, *The 'Ndrangheta Looms Large*, www.americanmafia.com/Feature_Articles_286.html, 1.02.2018.

⁵⁰ M.A. Matard-Bonucci, dz. cyt., s. 111–115.

Emigracja włoska w XIX i XX w.

Mafia emigrowała z Włoch w różnych kierunkach. Początkowymi powodami emigracji były chęć długotrwałej zmiany otoczenia, tęsknota za rodziną bądź ucieczka przed wymiarem sprawiedliwości. Później członkowie organizacji przestępczych zdali sobie sprawę z faktu, że aby uzyskiwać jeszcze większe dochody ze swej przestępczej działalności, muszą sprawić, by nabrała ona globalnego charakteru. Działalność rozszerzali na kraje, w których osiadało najwięcej włoskich emigrantów. Kraje emigracji były wybierane również tak, by panowały w nich jak najlepsze warunki rozwoju. W Europie były to kraje, gdzie odnotowano szybki rozwój ekonomiczny oraz odpowiedni napływ ludności (np. Francja, Belgia, Niemcy – według danych zgromadzonych przez policję i specjalne prokuratury do walki z mafią stan rzeczy do dzisiaj niewiele się zmienił)⁵¹. Emigrantów włoskich można podzielić na dwie grupy. Do pierwszej z nich można zaliczyć ludzi, którzy zamieszkali w danym kraju stosunkowo niedawno. Do drugiej grupy należeć będą ludzie zamieszkujący dany kraj przez dziesięciolecia i dbający o swoją spuściznę kulturową na obczyźnie⁵².

Jednym z takich krajów były Niemcy. Po 1989 r. przeszły one transformację ekonomiczną. Jurgen Roth stwierdza, że zarówno w tym, jak i w innych podobnych krajach pojawił się syndrom sycylijski. Zjawisko to miało trzy fundamenty: „siatki danej numenklatury i STASI, spekulanci i hochsztaplerzy czasu przełomu i prywatyzacji, przestępcy”⁵³. Włoska emigracja do Niemiec ma długą historię. Początki tego zjawiska można odszukać w XVIII w., kiedy emigrowali głównie kupcy i rzemieślnicy. Po wielu latach Niemcy stały się bardzo silnym i pod wieloma względami atrakcyjnym państwem. Napływający tam włoscy emigranci trudnili się pracą w budownictwie oraz przemyśle związanym z wydobywaniem różnych surowców. Ten stan zmieniła I wojna światowa, podczas której populacja włoska

⁵¹ P. Bevilacqua, A. De Clementi, E. Franzina, *Storia dell'Emigrazione Italiana*, Roma 2002, s. 121–122.

⁵² Tamże, s. 122–124.

⁵³ J. Roth, *Europa mafii*, Kraków 2010, s. 145–146.

w Niemczech diametralnie się zmniejszyła. Sytuacja ta spowodowana była względami politycznymi (spora część emigrantów wyjechała do USA). Dopiero po II wojnie światowej liczba włoskiej ludności zaczęła tam ponownie wzrastać⁵⁴. Grupy przestępcze dzięki przemianom historycznym mogły pozostawać przez praktycznie cały czas swej działalności w ukryciu, a intensywność i rozmiar ich działań były ciężkie do określenia. Organizacje przestępcze w Niemczech wyspecjalizowały się we wszystkich możliwych dziedzinach – handlu narkotykami, przemyśle, kradzieży, włamaniach⁵⁵. Według badań Włosi kierują około 5% grup przestępczych w tym kraju. Kraje niemieckie, zdaniem Fiedlera – członka Niemieckiego Urzędu Kryminalnego, nie stanowią już tylko miejsca przeczekań. W Niemczech (w Kolonii i Stutgarcie) dokonywane są inwestycje na dużą skalę. Dokonuje się prania brudnych pieniędzy. Niestety nie wszystkie transakcje da się udowodnić, co utrudnia zwalczanie tego procederu⁵⁶.

Kolejnym wartym omówienia krajem jest Francja. Początkowo Włosi niechętnie osiedlali się w tym kraju, zmiany nastąpiły dopiero w okresie międzywojennym. Od tego czasu zaczęła utrzymywać się tendencja wzrostowa. Należy zauważyć, że na ziemiach francuskich nie utworzyły się – w przeciwieństwie do innych krajów będących kierunkami emigracji – włoskie grupy podtrzymujące kulturę, co spowodowane było liberalnym prawem francuskim. Niestety Włosi – o czym warto wspomnieć – stawali się ofiarami rasizmu. Ze względu na utarte stereotypy wynikające ze sposobu życia ludzi pochodzących z Włoch wielu Francuzów miało do nich negatywny stosunek.

Największy rozwój organizacji przestępczych na tym terenie datuje się na okres międzywojenny. Grupy przestępcze zajmowały się płatną ochroną. Po 1934 r. Francja przestała być dla Włochów krajem atrakcyjnym ze względów ekonomicznych i politycznych. Dziś Francję można określić jako „poczekalnię” lub pralnię brudnych

⁵⁴ P. Bevilacqua, A. De Clementi, E. Franzina, dz. cyt., s. 123–132.

⁵⁵ B. Hołyst, E. Kube, R. Schule, *Przestępczość zorganizowana w Niemczech i Polsce*, Munster–Łódź 1998, s. 182–192.

⁵⁶ C. Hasselbach, *Mafia bolączką całej Europy*, www.fakty.interia.pl/deutsche-welle/news-mafia-bolaczka-calej-europy,nId,1530782, 3.02.2018.

pieniędzy dla włoskich grup przestępczych. Kraj ten przez wiele lat w grupach zorganizowanych nosił miano „francuskiego łącznika”. To przez Francję przewożone były do Stanów Zjednoczonych największe ilości heroiny. Sycylijczycy handlowali najlepszą heroiną. Pomimo prób zminimalizowania skali tego zjawiska przez policję i inne komórki, działalność ta odnotowywana jest do dziś⁵⁷. Grupy przestępcze są zakorzenione bardzo głęboko w historii. Wywodzą się głównie z Półwyspu Apenińskiego. Organizacjom przestępczym działającym na terenie Włoch w pewnym momencie nie wystarczyła „lokalność”. Z biegiem czasu chciały, by ich działalność stała się międzynarodowa. I tak też się stało. Jednostki różnych grup rozsiane są po całym świecie; znajdują się np. w Argentynie, Hiszpanii. Przez otwarcie granic przepływ członków stał się nieograniczony. W wielu krajach utworzyły się grupy ściśle współpracujące z grupami we Włoszech, co związane jest z przemytem różnych towarów. Liczne kraje z Francją na czele stały się „poczekalniami” lub pralnią brudnych pieniędzy. Za pomocą najnowszych technologii mafia ma nieograniczone spektrum działania. Zapoczątkowana we Włoszech działalność przestępcza z biegiem czasu pokazała, że miejsce popełniania przestępstw jest ważne, ale najważniejszym aspektem tego procederu są ludzie. Obecnie członkowie grup przestępczych przeniknęli w struktury klas społecznych w wielu krajach. Są szanowanymi obywatelami, którzy pomagają innym. Prowadzą legalne firmy stanowiące przykrywkę dla nielegalnych przestępczych procederów. Włoska przestępczość realnie wpływa na grupy zorganizowane w innych krajach. Włoskie grupy są często fundamentem dla innych grup przestępczych. Są wzorcem, który, mimo że ewoluuje z biegiem czasu – ludzie chcą naśladować.

⁵⁷ *French Connection (kanał przerzutowy)*, pl.wikipedia.org/wiki/French_Connection_(kanał%20przerzutowy), 3.02.2018.

Bibliografia

- Bevilacqua P., De Clementi A., Franzina E., *Storia dell'Emigrazione Italiana*, Roma 2002.
- Camorra, pl.wikipedia.org/wiki/Camorra, 1.02.2018.
- Cosa Nostra, www.lacosanostra.za.pl/mafia.html#10, 1.02.2018.
- French Connection (kanał przerzutowy), pl.wikipedia.org/wiki/French_Connection_(kanał%20przerzutowy), 3.02.2018.
- Gellert G., *Mafia*, Warszawa 1983.
- Gratteri N., Nicaso A., *Fratelli di sangue. La 'ndrangheta tra arretratezza e modernità: da mafia agro-pastorale a holding del crimine. La storia, la struttura, i codici, le ramificazioni*, Pellegrini 2006.
- Hasselbach C., *Mafia bolączką całej Europy*, www.fakty.interia.pl/deutsche-welle/news-mafia-bolaczka-calej-europy,nId,1530782, 3.02.2018.
- Hołyst B., Kube E., Schule R., *Przestępczość zorganizowana w Niemczech i Polsce*, Munster–Łódź, 1998.
- Igroina A., *L'associazione di Tipo Mafioso*, Milano 1993.
- Kochman I., *Przestępczość zorganizowana w Polsce i jej zwalczanie*, www.doczz.pl/doc/748488/przest%C4%99pczo%C5%9B%C4%87-zorganizowana-w-polsce-i-jej-zwalczanie, 30.11.2017.
- Kreja K., *Pięć twarzy mafii*, www.drugiobieg.org.pl/index.php/piec-twarzy-mafii, 1.02.2018.
- Marek A., *Przestępczość zorganizowana: zarys problematyki*, Szczytno 1992.
- Marek A., Pływaczewski W., *Kryminologiczne i prawne aspekty przestępczości zorganizowanej*, Szczytno 1992.
- Matard-Bonucci M.A., *Historia mafii*, Warszawa 2001.
- Mądrzejowski W., *Przestępczość zorganizowana. System zwalczania*, Warszawa 2008.
- Michalska-Warias A., *Przestępczość zorganizowana i prawnokarne formy jej przeciwdziałania*, Lublin 2006.
- Monko K., *Rycerze-rabusie w XIV i XV wieku*, Kraków 2009.
- Monnier M., *La Camorra*, Firenze 1863.
- Kusiak F., *Rycerze średniowiecznej Europy łacińskiej*, Warszawa 2002.
- Kucharski R., *Kamorra – neapolitańska mafia*, www.geozeta.pl/artykuly,Europa,158,1, 1.02.2018.
- La Sorte M., *The 'Ndrangheta Looms Large*, www.americanmafia.com/Feature_Articles_286.html, 1.02.2018.
- Palliotti V., *Stella della Camorra*, Roma 1993.
- Paoli L., *Mafia Brotherhoods: Organized Crime, Italian Style*, www.organized-crime.de/revpao01mafianrangheta.htm, 1.02.2018.
- Pływaczewski E., *Organized Crime in Poland*, „TOC” 1997, nr 3.

Pływaczewski E., *Przestępczość zorganizowana i jej zwalczanie w Europie Zachodniej (ze szczególnym uwzględnieniem Republiki Federalnej Niemiec)*, Warszawa 1992.

Pływaczewski E., *Przestępczość zorganizowana i jej zwalczanie*, Warszawa 2011.

Rau Z., *Przestępczość zorganizowana w Polsce i jej zwalczanie*, Kraków 2002.

Roth J., *Europa mafii*, Kraków 2010.

Rychlik R., *Zarys włoskiej koncepcji walki z organizacjami mafijnymi*, „Prokuratura i Prawo” 1998, nr 6.

Sławik K., *Przestępczość zorganizowana*, www.encyklopedia.pwn.pl/haslo/przestepczosc-zorganizowana;3963636.html, 26.11.2017.

Sterling C., *Mafia. Sycylia rządzi światem*, Warszawa 1992.

Organized crime in Italy and its impact on organized crime in some European countries

Summary: This article presents some Italian criminal organizations that have expanded their activities outside Italy. The factors influencing the shaping of criminal groups are also presented and the history of selected groups of this type is described. The origins of the word mafia were made. Types of organized crime were presented. The directions of emigration of Italian groups were indicated.

Keywords: Italy, mafia, Camorra, Cosa Nostra, Ndrangheta, emigration, France, Germany, organized crime